

STANISŁAW TYLUS SAC

Lublin

PATROCINIA KOŚCIOŁÓW PARAFIALNYCH W ARCHIDIECEZJI (HALICKIEJ) LWOWSKIEJ DO KOŃCA XVI WIEKU*

Zagadnienie patrociniów, czyli wezwań nadawanych kościołom, kaplicom, ołtarzom, miastom, różnym instytucjom kościelnym lub państwowym itp., interesuje historyków, ponieważ pomaga lepiej zrozumieć wiele przejawów życia religijnego i społecznego. Badania nad patrociniami pomagają w odtworzeniu mentalności religijnej ludzi, kultu świętych, centrów misyjnych, osadnictwa, dróg handlowych, wpływów międzynarodowych itp.

Zagadnienie to jest dla badającego trudne. Przede wszystkim nie znane są do końca przyczyny, dla których nadawano takie czy inne tytuły. Badacze patrociniów starają się określić bliżej, jakimi motywami kierowali się fundatorzy, wybierając konkretne wezwanie. Badania swe wiążą z historią kultu liturgicznego Kościoła powszechnego, a to wymaga analizy żywotów świętych, litanii, kalendarzy, dzwonów, ołtarzy, kaplic, kościołów.

Studia nad patrociniami rozpoczęto na Zachodzie Europy na przełomie XIX i XX w. Badano wezwania spotykane w całym kraju, diecezji albo ograniczano się do niewielkiego terenu czy do jednego rodzaju kościołów, czasami zaś zajmowano się tylko jednym patrociniem i jego wszystkimi odmianami. W ten sposób powstała klasyfikacja patrociniów, w której za podstawę ich podziału przyjęto przedmiot kultu. Wyodrębnione zostały patrocinia trynitarne, maryjne, anielskie i świętych, przy czym wśród świętych wyodrębniono świętych Kościoła powszechnego i świętych Kościoła partykularnego albo też – uwzględniając podział chronologiczny – świętych ewangelicznych, męczenników rzymskich, świętych frankońskich i świętych późnego średniowiecza. Spotyka się

*Artykuł niniejszy jest fragmentem pracy magistersko-licencjackiej, napisanej w r. 1989 w Instytucie Historii Kościoła Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pod kierunkiem ks. doc. dra hab. Marka Zahajkiewicza.

również podziały ze względu na narodowość świętych, ich funkcję społeczną, zawód czy też sprawowany patronat.

Mało jest prac na temat patrociniów w Polsce. Spośród istniejących większość dotyczy pojedynczych patrociniów świętych, i to ograniczonych zasadniczo terytorialnie do diecezji krakowskiej lub wrocławskiej, albo porusza zagadnienie patrociniów na marginesie, badając jakiś kult świętego. Brakuje całościowych opracowań patrociniów w skali diecezji lub metropolii.

Od wczesnego średniowiecza tytuł (titulus) oznaczał kościół, w którym znajdował się grób męczennika albo jego relikwie, bądź miejsce, gdzie dokonało się objawienie świętego. Inne łacińskie słowo, "patrocinium", oznacza opiekę, ochronę, obronę i pochodzi od słowa "patronus" (patron). Można je tłumaczyć na język polski także jako tytuł, wezwanie kościoła¹. Słowo "patrocinium" ma również związek z prawem patronatu, które przysługiwało fundatorom kościołów. Zasadniczo byli nimi aż do XX w. panujący, możnowładcy, szlachta, duchowni i korporacje (miasta, rycerstwo, soltysi). Prawo patronatu było związane z prawem prezenty, czyli możliwością typowania kandydata na probostwo².

W ciągu wieków przybywało kościołów. Z biegiem czasu zaczęło brakować dla nich relikwii świętych. Nie zawsze były one dostępne, zwłaszcza odtąd, gdy zapomniano w Rzymie o katakumbach. Wobec braku relikwii radzono sobie w ten sposób, że kościoły dedykowano Chrystusowi, wydarzeniom związanym z Jego życiem i tajemnicom wiary. Brak relikwii ma zapewne jakiś związek ze sporadycznymi wezwaniami anielskimi (św. Michał), a także z fałszowaniem relikwii.

Wybór tytułu kościoła należał do patrona-fundatora świątyni. Patron starał się także o relikwie i odpusty dla swej świątyni. Zmiana wezwania kościoła wynikała z faktu uzyskania odpustu, nowych relikwii, budowy nowego kościoła, zmiany osoby patrona czy instytucji sprawującej patronat nad kościołem³.

Tytuły kościołów są dokumentem kultu danej epoki, wyrazem religijności patronów kościołów, wiary w szczególną opiekę wybranego świętego. Przy omawianiu patrociniów trzeba pamiętać, że niektóre zawody, cechy, bractwa i stany

¹ *Słownik łacińsko-polski*, pod red. M. Plezi, t. 4, Warszawa 1974, s. 50. B. Kumor przyjmuje, że "titulus" oznacza oddanie kościoła, kaplicy itp. świętemu w szczególną opiekę, a "patrocinium" dotyczy samego Zbawiciela. Por. B. K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej w Małopolsce południowej do końca XVI w. Wezwania kościołów parafialnych*, "Prawo Kanoniczne", 6(1963), s. 441. Badacze patrociniów do końca XIX i XX w. w swych pracach na wszystkie typy wezwań posługują się jednym określeniem - patrocinium.

² Z. K a c z m a r c z y k, *Monarchia Kazimierza Wielkiego*, Poznań 1946 s. 99.

³ A. G i e y s z t o r, J. S z y m a Ń s k i, *Patrocinia*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, pod red. G. Labud i Z. Siebera, t. 4, Wrocław 1970, s. 44-46.

odegrały wielką rolę w rozpowszechnianiu własnych patrociniów. Wspólne wezwania miały kościoły szpitalne, zamkowe, zakonne⁴.

I. PATROCINIA TRYNITARNE

Do patrociniów trynitarnych spotykanych na terenie archidiecezji lwowskiej należy zaliczyć: Trójcę Świętą, Boże Ciało, Święty Krzyż i Ducha Świętego. Wszystkie te patrocinia, z wyjątkiem Krzyża Świętego, pojawiły się w Kościele powszechnym dopiero w średniowieczu.

1. Trójca Święta. Do przelomu XI i XII w. patrociniem Trójcy Świętej nie było znane w chrześcijaństwie. L. Gumilow w swoim studium stwierdza, że kult Trójcy Świętej upowszechnił się na Zachodzie Europy w okresie wypraw krzyżowych poprzez kontakt z Kościołami niechalcedońskimi Wschodu, które wyznawały naukę o Trójcy Świętej⁵. Znany na Zachodzie i Wschodzie dogmat Trójcy Świętej, ustanowiony już w IV w. (325), znalazł swoje odbicie w liturgii Kościoła rzymskiego dopiero w XIV w. Wtedy to (w 1334 r.) papież Jan XXII pierwszą niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego ustanowił dniem Trójcy Świętej⁶. W tym samym roku bp Nanker wprowadził to święto do Małopolski jako festum fori. Kaliski synod bpa Trąby z 1420 r. ograniczył je do rozmiarów święta dla kleru, a prowincja lwowska przyjęła to zalecenie w 1440 r.⁷

Od XI w. kościoły dedykowane Trójcy Świętej pojawiają się w Europie Zachodniej i na ziemiach polskich⁸. W dokumentach fundacyjnych tytuł ten określany jest często "in honorem Dei, Sanctissimae Trinitatis"⁹. W archidiecezji lwowskiej najstarszym kościołem parafialnym pod tym wezwaniem był kościół w Kulikowie z 1399 r. Z XV w. pochodzą dwa kościoły (w Starymsiole i Żukowie), a z XVI w. aż sześć (w Niemirowie, Winnikach, Baryszu, Uściu, Sokolówce i Nadwórnej). Jedyne kościół w Starymsiole miał wezwanie contitularis.

⁴ Tamże; G. Karolewicz, *Z badań nad wezwaniami kościołów*, "Roczniki Humanistyczne", 22(1974), z. 2, s. 215-231.

⁵ L. Gumilow, *Śladami cywilizacji wielkiego stepu*, Warszawa 1973, s. 261-262.

⁶ P. Parsch, *Rok liturgiczny*, t. 3, Poznań 1956, s. 11.

⁷ W. Schenk, *Służba Boża w Polsce*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor i Z. Obertyński, t. 1, cz. 1: *Do roku 1506*, oprac. K. Doła [i in.], Warszawa 1974, s. 430-431.

⁸ K. Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej*, s. 480.

⁹ Por. *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie* (dalej: AGZ), wyd. K. Liske, t. 3, Lwów 1872, nr 65.

2. Boże Ciało. Średniowiecze szczególnie rozważało treści płynące z ofiary Chrystusa na krzyżu, ale z drugiej strony unikało przyjmowania Komunii św. Dlatego Sobór Laterański IV w 1215 r. wprowadził obowiązek przyjmowania Komunii św. raz w roku. Ludzie średniowiecza pragnęli oglądać i adorować Ciało Chrystusa. Pragnienie to stało się powodem wprowadzenia do mszy św. Podniesienia i dzwonienia. Na podłożu adoracji Postaci eucharystycznych powstało święto Bożego Ciała¹⁰. Bezpośrednim powodem ustanowienia tego święta były wizje augustiańskiej zakonnicy bł. Julianny z Mont Cornillon (zm. 1258). Za jej staraniem w 1246 r. doszło do ustanowienia tego święta w diecezji Liège. Pozyskany w tej sprawie przez bł. Juliannę Jakub z Troyes, gdy został papieżem i przyjął imię Urban IV, bullą *Transiturus* w 1264 r. rozszerzył to święto na cały Kościół¹¹.

Święto Bożego Ciała Kraków przyjął w 1320 r. Wymienione jest ono również w statutach bpa Nankera¹². Jako wezwanie kościoła wymienione jest przez Jana Długosza. Według B. Kumora popularność tego wezwania w diecezji krakowskiej datuje się po r. 1324, gdy papież Klemens V odnowił to święto¹³. Na terenie archidiecezji lwowskiej tej Tajemnicy były poświęcone dwa kościoły: we wsi Michalcze (1439) i w Pomorzanach (p. 1600). Przez kilkadziesiąt ostatnich lat XVI w. znajdowały się one w rękach protestantów (przejęli oni w tym czasie kilkanaście świątyń parafialnych). Rekonciliacja Pomorzan dokonała się w końcu XVI w. W tym kontekście można tłumaczyć fakt przyjęcia tego wezwania.

3. Krzyż Święty. Kult Krzyża Świętego był znany w chrześcijaństwie od starożytności, jednak popularny stał się dopiero w okresie wypraw krzyżowych¹⁴. W ciągu wieków wykształciły się dwa święta liturgiczne uwypuklające chwałę krzyża: święto Znalezienia Krzyża (*Inventio Crucis*) i Podwyższenia Krzyża (*Exaltatio Crucis*). Pierwsze, obchodzone 3 maja, jest pamiątką odnalezienia drzewa Krzyża przez cesarzową Helenę w 320 r., drugie, obchodzone 14 września – pamiątką odzyskania drzewa Krzyża przez cesarza Herakliusza od Persów w 628 r.¹⁵

Duży wpływ na rozwój kultu Krzyża Świętego w Polsce miało sprowadzenie w XII w. relikwii do benedyktyńskiego klasztoru na Łysej Górze. Klasztor ten

¹⁰ R. Rak, *Eucharystia w duszpasterstwie*, [w:] *Encyklopedia katolicka* (dalej: EK), t. 1, Lublin 1974, kol. 1265-1267.

¹¹ Z. Zaleski, *Boże Ciało*, EK, t. 2, Lublin 1976, kol. 861.

¹² Schenk, *Śłużba Boża* s. 433.

¹³ Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 481.

¹⁴ H. Samson, *Die Heiligen als Kirchenpatrone und ihre Auswahl für die Erzdiocese Köln und für die Bistümer Manster, Paderborn, Trier, Hildesheim und Osnabrück*, Paderborn 1892, s. 25 n.

¹⁵ Parsch, dz. cyt., t. 2, s. 414; t. 3, s. 463.

z czasem otrzymał też nazwę Święty Krzyż. Liczne kościoły pod tym wezwaniem pojawiły się na Śląsku i w Małopolsce¹⁶. W archidiecezji lwowskiej pierwszy kościół pod tym wezwaniem pochodzi z drugiej połowy XIV w. (p. 1372), trzy następne (Podhajce, Gwoździec, Ostapkowce) pochodzą z XV w., jeden (Budzanów) z XVI w. Pierwsze uszczegółowienie tytułu Krzyża pojawia się w fundacjach Jana Prokopowicza z Gwoźdźca w Ostapkowcach i w Gwoźdźcu (oba z 5 X 1475). Występują tam wezwania kontytularne Znalezienia i Podwyższenia Krzyża Świętego.

Prawdopodobnie pewien wpływ na wybór wezwania miał tutaj fakt występowania tego tytułu w licznych cerkwiach prawosławnych, osobista pobożność w przypadku Prokopowicza i powszechny kult Kościoła. Kult ten cenił abp Jakub Strepa¹⁷, pochodzący z zakonu franciszkańskiego, który głosił umiłowanie Krzyża. Podobnie król Władysław Jagiello, który pielgrzymował na Święty Krzyż i fundował kościoły pod tym wezwaniem¹⁸ (np. w Bystrzycy, w Lidzie w diecezji wileńskiej¹⁹, uposażenie dla kościoła św. Krzyża w Gródku w archidiecezji lwowskiej²⁰, otaczanie opieką franciszkańskiego klasztoru św. Krzyża we Lwowie)²¹. W samym Lwowie w tym czasie były cztery kościoły poświęcone Krzyżowi Świętemu (dwa nieparafialne, kościół franciszkański i kościół, który stał się później katedrą, do ok. 1384 r. miał tytuł św. Krzyża)²² i rzeźba na moście, nazywana Męką Pańską, obdarzona odpustami 22 lutego 1421 r. przez arcybiskupa Jana Rzeszowskiego²³.

4. Duch Święty. Wezwanie to było popularne w średniowieczu i nosiły je przede wszystkim kościoły szpitalne²⁴. Na terenie archidiecezji istniały również

¹⁶ K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 445.

¹⁷ W. A b r a h a m, *Jakub Strepa, arcybiskup halicki 1391-1409*, Kraków 1908, s. 106-107 (dokument nr 7).

¹⁸ T. T r a j d o s, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagielly 1386-1434*, t. 1. Wrocław 1983, s. 181.

¹⁹ J. K u r c z e w s k i, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych*, Wilno 1912, s. 187, 208-209.

²⁰ Król bardzo często tu przebywał i tu zmarł 3 V 1434 r. Jego serce złożono w ścianie tego kościoła. Por.: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego (dalej: SGKP), t. 2, Warszawa 1881, s. 820; T r a j d o s, dz. cyt., s. 276.

²¹ Archiwum Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie (dalej: AALw), Acta visitationis (dalej: AV) 2, k. 194-195; AV 4, bez pag.; SGKP t. 2, s. 820.

²² *Relacje arcybiskupów lwowskich 1595-1794*, wyd. T. Długosz (dalej: D ł u g o s z), Lwów 1937, s. 25-27.

²³ AGZ t. 4, Lwów 1873, nr 52.

²⁴ K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 481.

kościół szpitalne pod tym wezwaniem. Wezwanie to posiadały trzy kościoły parafialne: w Glinianach (1397), Strzeliskach (1444) i Kamionce (1471). Powodem nadania tego wezwania kościołom parafialnym było prawdopodobnie istnienie obok nich szpitali. Potwierdza to przypadek kościoła w Kamionce²⁵.

II. PATROCINIA MARYJNE

Cześć Maryi w Kościele pojawia się od czasu soboru w Efezie (431 r.). Z biegiem czasu poświęcono Jej wiele kościołów, a wśród nich najstarszy – bazylikę Matki Bożej Śnieżnej, zbudowaną za papieża Liberiusza (352-366). Matce Bożej dedykowano wiele kościołów na terenach obecnej Francji, Niemiec i Włoch²⁶. Wezwania maryjne pojawiły się także na Rusi Kijowskiej. Książę Włodzimierz Wielki pierwszą cerkiew Dziewicy Bogarodzicy wznosił w Kijowie (996 r.)²⁷.

Na ziemiach polskich wezwanie to przyjęło wiele kościołów. Jan Długosz wymienia 71 w diecezji krakowskiej, a H. Neuling na Śląsku aż 240²⁸. Do XIV w. świątynie nosiły tytuł osobowy (beatae Mariae Virginis), bez oddzielnej tajemnicy maryjnej. Tytuły obejmujące tajemnicę maryjną pojawiają się w Polsce dopiero od końca XIV w.²⁹

Podobnie było w liturgii Kościoła. Pierwsze tajemnice maryjne wymienione są już na synodzie prowincjalnym wieluńsko-kaliskim Mikołaja Trąby z 1420 r. Pojawiają się wówczas święta: Niepokalanego Poczęcia, Zwiastowania, Nawiedzenia, Wniebowzięcia, Narodzenia i Gromnicznej. Postanowienia tego synodu przejął w 1440 r. synod prowincjalny lwowski³⁰.

W okresie od połowy XIV do końca XVI w. w archidiecezji lwowskiej tytuł osobowy Najświętszej Maryi Panny nosiło 19 kościołów parafialnych. Z tej liczby dwa kościoły (Halicz, Busk) straciły to wezwanie w XV w., jeden kościół stał się nieparafialnym (Lwów NMP, ok. 1387), stąd pomijany jest tutaj w dalszych

²⁵ B. Faliński, *Powiat Kamionka Strumillowa*, Kamionka Strumillowa 1935, s. 26
Długosz, s. 25.

²⁶ Kumor, *Najświętsza Maryja Panna jako patronka kościołów parafialnych w archidiecezji sandomierskiej, wojnickiej i prepozyturze tarnowskiej (do końca XVI w.)*, "Nasza Przeszłość", 9(1959), s. 358-359

²⁷ *Powieść minionych lat*, [w:] *Kroniki staroruskie*, oprac. F. Sielicki, Warszawa 1987, s. 80-81.

²⁸ Kumor, *Najświętsza Maryja Panna* s. 360.

²⁹ Schenk, *Śłużba Boża* s. 431.

³⁰ Tamże.

rozważaniach, a jeden zmienił to wezwanie z głównego na kontytularne (Podhajce, 30 V 1490).

Należy podkreślić, że kościoły pod tym wezwaniem są najstarszymi kościołami w archidiecezji. Do tej grupy należą: Lwów (2 kościoły), Kołomyja, Halicz, Buczacz, Żydaczów, Trembowla, Buszcze. Wszystkie powstały do końca XIV w. Jeszcze większa liczba kościołów pod tym wezwaniem powstała w XV w. Było ich dziesięć, osiem w miastach, a dwa na wsiach (Dalejów, Zubrza). Z końca XVI w. pochodzi tylko jeden kościół pod tym wezwaniem (w Kuropatnikach).

1. Wniebowzięcie NMP. Patrocinium to jest najstarszym maryjnym wezwaniem w Kościele. Ukazuje ono Maryję wstępującą z duszą i ciałem do nieba, a także ukoronowaną Królową nieba i ziemi. Na popularność tego święta i patrocinium duży wpływ miał związany z tym dniem obrzęd święcenia ziół. Szczególnie szerzyli to święto benedyktyni frankońscy³¹. Święto to wymienia już sakramentarz papieża Gelazego (494-496). Od VII w. było obchodzone w Rzymie w dniu 15 sierpnia. Papież Leon V w 847 r. nakazał święto to obchodzić uroczyście, z oktawą³².

Kościoły pod tym wezwaniem były liczne w diecezjach niemieckich. Sporą grupę stanowiły także na ziemiach polskich. W diecezji krakowskiej Wniebowzięcie NMP było najstarszym wezwaniem kościołów³³. Na terenie archidiecezji lwowskiej wezwanie to miało 11 kościołów. Dziewięć z nich powstało w XV w. (Halicz, Rudki, Białka, Kopyczyńce, Jaworów, Żółtańce, Świrz, Czesybiesy, Śniatyń), dwa w XVI w. (Fraga, Nadwórna). Kościół w Bilce zmienił ten tytuł na inny, kościół w Rudkach od końca XVI w. przyjął to wezwanie jako contitularis. Kościół we Fradze po najeździe tatarskim w XVI w. stał się kościołem pielgrzymkowym. Tytuł kościoła w tym przypadku został przyjęty jako prawdopodobny. Sugeruje to odpust odbywany w dniu 15 sierpnia i pielgrzymkowy charakter kościoła.

2. Narodzenie NMP. Święto to do Bizancjum i Rzymu przeszło z Jerozolimy, gdzie już w V w. obchodzono uroczystość poświęcenia bazyliki Najświętszej Maryi Panny. W Wiecznym Mieście znane było już za papieża Sergiusza I (687-701) i stało się wkrótce jednym z głównych świąt maryjnych³⁴.

³¹ J. W o j n o w s k i, *Rozwój czci Matki Bożej w Polsce*, "Homo Dei", 26(1957), nr 6, s. 846-862.

³² Tamże; K u m o r, *Najświętsza Maryja Panna* s. 361.

³³ K u m o r, *Najświętsza Maryja Panna* s. 362.

³⁴ H. F r o s, F. S o w a, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków 1982, s. 402.

B. Kumor na terenie prepozytury tarnowskiej, archidiakonatów sądeckiego i wojnickiego wylicza 18 kościołów pod tym wezwaniem. Wszystkie pochodzą z XIII-XIV w.³⁵ Na badanym terenie archidiecezji lwowskiej było osiem takich kościołów (Brzozdowce, Malczyce, Biłka, Gołogóry, Komarno, Litwinów, Biała, Brzeżany). Tylko jeden z nich (Biłka) zmienił to wezwanie w XVI w. na inne. Wszystkie, z wyjątkiem jednego (Brzeżany, p. 1600), otrzymały ten tytuł w XV w.

3. Zwiastowanie NMP. Około 500 r. święto Zwiastowania było obchodzone w Efezie i w klasztorach palestyńskich. W Rzymie jako uroczystość obchodzono je pod koniec VII w.³⁶ Zwiastowanie NMP było wezwaniem czterech kościołów na interesującym nas terenie. Wszystkie cztery były fundacjami XV-wiecznymi. Kościoły w Ostapkowcach i Gwoźdźcu są fundacjami tego samego człowieka. Kościół w Białej ma ten tytuł jako *contitularis*. Kościół w Litwinowie miał to wezwanie jako główne przy pierwszej fundacji (1476-1483), przy trzeciej (p. 1600) wezwanie to było już *contitularis*.

4. Nawiedzenie NMP. Kult Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny zrodził się w późnym średniowieczu. Po raz pierwszy Nawiedzenie wymienia synod w Le Mans w 1247 r. Kult ten propagowali szczególnie franciszkanie, obchodząc święto Nawiedzenia 2 lipca. Popularność tego święta wzrosła po 1389 r., gdy papież Urban VI ogłosił je w Kościele powszechnym jako wyraz wdzięczności za zakończoną schizmę awiniońską. W diecezji krakowskiej wprowadził je w 1396 r. bp Piotr Wysz³⁷.

Jako wezwanie kościołów Nawiedzenie NMP pojawia się w końcu XIII w. w diecezjach nadreńskich. Jan Długosz wylicza pięć parafii pod tym wezwaniem w diecezji krakowskiej z XIV w. i jedną z XV w.³⁸ Na terenie lwowskim były dwa kościoły pod tym wezwaniem (w Żelechowie i w Żurawnie); obydwa były fundacjami XV-wiecznymi.

5. NMP Śnieżna. Patrocinium NMP Śnieżnej sięga swymi początkami legendy związanej z bazyliką Matki Bożej Większej, która powstała dopiero w średniowieczu. Według tej legendy bazylika miała powstać na miejscu wskazanym patrycjuszowi Janowi za pomocą śniegu, który miał spaść podczas sierpniowych upałów za czasów papieża Liberiusza (352-366). Faktycznie tytuł wiąże się z

³⁵ K u m o r, *Najświętsza Maryja Panna* s. 364.

³⁶ F r o s, S o w a, dz. cyt., s. 400-401.

³⁷ S c h e n k, *Służba Boża* s. 431.

³⁸ K u m o r, *Najświętsza Maryja Panna* s. 365-366.

poświęceniem tej bazyliki, które zaczęto obchodzić w XIV w. W 1568 r. papież Pius V rozszerzył to święto na cały Kościół³⁹.

Trzy kościoły parafialne reprezentowały ten tytuł w archidiecezji lwowskiej. Dwa z nich powstały w XV w. (Kościejów, 1430; Staresioło, 1454), a trzeci w końcu XVI w. (Narajów). Kościejów był parafią dominikańską.

Wiek średni charakteryzuje znacznie rozwinięty kult maryjny. Przejawem tego są liczne maryjne patrocinia kościołów zarówno w Europie Zachodniej, jak i w Polsce. Tym jedynie należałoby tłumaczyć popularność tych wezwań także na omawianym terenie archidiecezji lwowskiej. Popularność tę potęgowały nadto pielgrzymki do łaskami słynących obrazów maryjnych w Gólogórach, Żurowie, u dominikanów we Lwowie (obraz i figura Matki Bożej, zwana Jackową, czczona od początku XV w.⁴⁰).

III. PATROCINIA ANIELSKIE

Jedynym patrociniem anielskim na terenie archidiecezji lwowskiej był św. Michał Archanioł. Średniowiecze obralo św. Michała na patrona rycerstwa, złotników, rytowników, a także Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Był opiekunem prowadzącym zmarłych do zbawienia, dlatego uważano go za patrona kaplic cmentarnych i z tego powodu figurował na obrazach przedstawiających sąd ostateczny, w wyobrażeniach z wagą do odmierzania dobrych uczynków (od XII w.)⁴¹.

Patrociniem św. Michała Archanioła nadawano pogańskim ośrodkom kultowym na wzgórzach, wyrażając w ten sposób wiarę w opiekę i obronę tego patrona (powierzano jego opiece także Kościół). Jego wezwanie miały kościoły na Wawelu i na Skalce w Krakowie⁴².

W archidiecezji lwowskiej św. Michał był patronem kościołów parafialnych w Michalcach (contitularis 1439), Małchowcie (1485) i w Uściu (contitularis 1579). Wszystkie są fundacjami rycerskimi, co – być może – ma związek z patronatem tego świętego. W przypadku kościoła we wsi Michalcze św. Michał

³⁹ Fros, Sowa, dz. cyt., s. 401; J. Drodz, *Maryja w roku kościelnym*, Kraków–Struga Warszawska 1983, s. 144-145.

⁴⁰ Abraham, *Jakub Strępa* s. 86.

⁴¹ Trajdos, dz. cyt., s. 181; Fros, Sowa, dz. cyt., s. 416; H. Hoever, *Żywoty Świętych Pańskich*, Olsztyn 1983 s. 353.

⁴² Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 484; Schenk, *Kult świętych w Polsce. Zarys historyczny*, "Roczniki Teologiczno-Kanoniczne", 13(1966), z. 4, s. 82.

Archanioł był patronem fundatora Mużyły (Michała) z Buczacza. Prawdopodobnie nazwa wsi pochodziła od imienia właściciela.

IV. PATROCINIA ŚWIĘTYCH

Patrocinia świętych stanowiły najliczniejszą grupę wezwań. Została ona tutaj podzielona na dwie podgrupy: świętych Kościoła powszechnego (wezwania misyjne, rycersko-dworskie, "podróżujących", dziewic i męczennic oraz inne) i świętych patronów Polski (Wojciech, Stanisław i Waclaw).

A. PATROCINIA ŚWIĘTYCH KOŚCIOŁA POWSZECHNEGO

W wielkiej grupie wezwań świętych Kościoła powszechnego można wyodrębnić następujące typy wezwań: misyjne (Jan Chrzciciel, Bartłomiej, Jakub, Jan Ewangelista, Szymon i Juda Tadeusz), rycersko-dworskie (Jerzy, Marcin), "podróżujących" (Krzysztof, Leonard, Mikołaj), dziewic i męczennic (Katarzyna, Dorota, Małgorzata, Barbara) oraz inne wezwania, nie związane z wyżej wymienionymi (Kosma i Damian, Klemens, Walenty, Bernardyn, Hieronim, 10 tysięcy męczenników, Wszystkich Świętych, Maria Magdalena, Anna, Jadwiga).

1. Patrocinia misyjne

Badacze patrociniów twierdzą, że wezwania misyjne wiążą się z centrami misyjnymi. Do tej grupy zaliczają oni patrocinia: św. Jana Chrzciciela, apostołów, ewangelistów i pierwszych męczenników, jak św. Szczepan czy św. Wawrzyniec⁴³. Na terenie archidiecezji lwowskiej występują następujące wezwania z tej grupy: Jan Chrzciciel, Bartłomiej, Jakub, Jan Ewangelista, Szymon i Juda Tadeusz.

a) Św. Jan Chrzciciel, poprzednik Chrystusa i głosiciel chrztu, został obrany głównym patronem neofitów, krajów misyjnych i najstarszych kościołów chrześcijańskich. Z tego powodu kościoły o tym patrociniu były budowane nad brzegami wód, na wzniesieniach lub w ośrodkach kultu pogańskiego (zwyczajnie związane z dniem 24 czerwca: palenie ognisk na szczytach wzgórz, rzucanie wianków do

⁴³ Gieysztor, Szymański, dz. cyt., s. 45.

rzeki). Patrocinium to było popularne w Galii, Nadrenii i w Czechach. Było także częstym wezwaniem na Śląsku (katedra wrocławska) i w diecezji krakowskiej za czasów Jana Długosza. Na polskie ziemie patrocinium to przeszczepili mnisi benedyktyńscy (Międzyrzecz, Mogilno)⁴⁴.

W archidiecezji lwowskiej św. Janowi Chrzcicielowi poświęcono najstarszy lwowski kościół, zbudowany w czasach księcia halicko-włodzimierskiego Lwa (1264—ok. 1300) dla jego żony Konstancji (zm. 1276), siostry bł. Kingi⁴⁵. Nie był on kościołem parafialnym, stąd w pracy został pominięty. Pozostałe cztery kościoły (w Złotnikach, Gwoźdźcu, Ostapkowcach i w Litwinowie) mają tylko wezwanie kontytularne. Wszystkie pochodzą z drugiej połowy XIV w. Trudno dziś stwierdzić, czy miejscowości te miały coś wspólnego z ośrodkami pogańskimi, pewne jest tylko, że leżą nad rzekami i że w trzech przypadkach ich fundatorami byli Janowie (Gwoździec i Ostapkowce z fundacji Jana Prokopowicza, Litwinów z fundacji Jana Buczackiego i Jana Skarbka).

b) Św. Bartłomiej Apostoł był uznawany w średniowieczu za patrona Ormian, rzeźników, garbarzy, introligatorów i pszczelarzy. Jego kult upowszechnił się od czasu przewiezienia relikwii z Benewentu do Rzymu (1000 r.) przez cesarza Ottona III. Od tego czasu pojawiają się wezwania św. Bartłomieja w Europie. Wezwanie to było znane na Śląsku (Trzebnica, Wrocław, Głogów) i w diecezji krakowskiej (Mogila). Uważa się, że kult jego do Polski przeszczepili duchowni z otoczenia Ottona III⁴⁶.

Jedynym kościołem noszącym to wezwanie na terenie archidiecezji lwowskiej był kościół w Prusach. Trudno cokolwiek powiedzieć na temat motywu wyboru tego patrocinium, z wyjątkiem tego, że kościół ten był fundacją królewską i że jakiś wpływ na wybór tego wezwania, zgodnie z ówczesną zasadą prawną, miał patron kościoła.

c) Patronem Hiszpanii, walki z islamem, opiekunem pielgrzymów i kapeluszników był św. Jakub Większy Apostoł. Jego relikwie w Compostella były masowo odwiedzane w średniowieczu. W diecezjach nadreńskich jego patrocinia były najstarsze i bardzo liczne. Na ziemiach polskich pojawiły się na przełomie

⁴⁴ K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 446-447; S c h e n k, *Kult świętych w Polsce* s. 82.

⁴⁵ W. A b r a h a m, *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*, Lwów 1904 s. 169 przypis 1; K. W i d m a n n, *Kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela we Lwowie*, Lwów 1869 s. 32, 36, 45.

⁴⁶ W. D a n i e l s k i, K. K u ź m a k, *Bartłomiej*, EK, t. 2, kol. 76; S c h e n k, *Kult świętych w Polsce* s. 82-83; P a r s h, dz. cyt., t. 3 s. 415.

XI i XII w. dzięki benedyktynom z Leodium. Jan Długosz wymienia 14 kościołów pod tym wezwaniem w diecezji krakowskiej⁴⁷.

W archidiecezji lwowskiej wezwanie to nosiły dwa kościoły: jeden (w Podhajcach) miał wezwanie kontytularne, które otrzymał od swego fundatora Jakuba z Buczacza 30 maja 1490 r., drugi (w Kukizowie) miał to wezwanie przed 1600 r.

d) Kult św. Jana Apostoła i Ewangelisty przeszedł z Bizancjum do Rzymu. Tam już we wczesnym średniowieczu (koniec VIII w.) św. Jan był wspominany 27 grudnia i 6 maja z racji poświęcenia kościoła "przed bramą Łatyńską". Średniowiecze obrabło św. Jana za patrona pisarzy, kopistów, uprawiających winorośla i tych, co lali świece⁴⁸.

W archidiecezji lwowskiej św. Jan jest patronem tylko jednego kościoła (w Konkolnikach), który ufundował abp Jan Rzeszowski 17 maja 1421 r. Św. Jan był zatem także patronem fundatora.

e) Nieznany jest powód, dla którego św. Szymon i św. Juda Tadeusz, apostołowie, występują razem. W średniowieczu św. Szymon był patronem garbarzy i farbiarzy⁴⁹. W archidiecezji lwowskiej obaj święci byli patronami dwóch kościołów parafialnych: w Kopczyńcach (contitularis 1443) i w Tuligłowach (1485). Nieznane są powody przyjęcia tego wezwania.

2. Patrocinia rycersko-dworskie

W badaniach nad patrociniami wyszczególnia się grupę wezwań rycerskich (Jerzy, Sebastian, Maurycy, Pankracy, Michał) i grupę wezwań dworskich (Marcin, Remigiusz czy Kunegunda)⁵⁰. Z braku większej liczby przedstawicieli obu grup na tym terenie, z dwóch grup została tutaj stworzona jedna. Usprawiedliwione jest to także podobieństwami, jakie zachodzą między grupami.

a) Kult św. Jerzego był bardzo popularny już w starożytności chrześcijańskiej. Z tego czasu pochodzą wezwania kościołów w Syrii, Egipcie, Azji Mniejszej i na Cyprze. Bizancjum zaliczało św. Jerzego do wielkich świętych rycerzy

⁴⁷ Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 450-451; Schenk, *Kult świętych w Polsce* s. 81; Fros, Sowa, dz. cyt., s. 297-298.

⁴⁸ Fros, Sowa, dz. cyt., s. 302.

⁴⁹ K. Radowski, *Święci i błogostawieni Kościoła katolickiego. Encyklopedia hagiograficzna* Warszawa 1947 s. 517.

⁵⁰ Gieysztor, Szymański, dz. cyt., s. 45.

Przedstawiało go w zbroi rycerskiej i ze sztandarem w ręku. Kościół wschodni nazywał go największym męczennikiem. Św. Jerzy stał się patronem rycerzy, a także rolników, siodlarzy, rusznikarzy, zbrojmistrzów. W średniowieczu wzywano go w różnych potrzebach, zwłaszcza podczas epidemii, w wypadku trądu, syfilisu, ukąszenia przez węże. Nazywano go pogromicielem szatana i uzdrowicielem chorych na alergię.

Stosunkowo wcześniej przejęli ten kult Słowianie, a szczególnie Ruś Moskiewska. Na Zachodzie Europy patronia św. Jerzego znane były już przed wyprawami krzyżowymi, ale ich popularność wzrosła dopiero w okresie wypraw. Anglia obrała św. Jerzego za swego patrona w okresie panowania Edwarda III (zm. 1377). Na ziemi polskie kult św. Jerzego dotarł z Zachodu Europy, z Lotaryngii i z okolic Ratyżbony. W diecezji krakowskiej w XV w. było osiem kościołów o tym patronie. Św. Jerzy był także patronem Litwy (herb)⁵¹.

W archidiecezji lwowskiej dedykowano temu świętemu trzy kościoły: w Dalejowie (1427), Bilce (1441) i Podhajcach (1490). Wszystkie były wezwaniami kontyntularnymi. W Dalejowie i w Bilce św. Jerzy występował w towarzystwie św. Wojciecha. J. Swastek jest zdania, że należy to tłumaczyć tym, że św. Wojciech miał nabożeństwo do św. Jerzego⁵². Fundatorami wyżej wymienionych kościołów byli rycerze.

b) Jedyne przedstawiciel wezwań dworskich, św. Marcin Biskup, był patronem kupców, rzemieślników, rodów rycerskich. Czcił go krawcy, kuśnierze, sukiennicy, garbarze i szynkarze. Patronował akcji charytatywnej. Jego grób w Tours stał się wielkim ośrodkiem pielgrzymkowym średniowiecza. Do rozpowszechnienia kultu św. Marcina przyczynili się mnisi benedyktyńscy, gdyż biskup z Tours był wcześniej członkiem tego zakonu. W samej Francji dedykowano Marciniowi 3672 kościoły, jego imieniem nazwano 700 miejscowości.

Według B. Korolewiczówny u schyłku średniowiecza było na ziemiach polskich 220 parafii poświęconych św. Marciniowi; 50 z nich w miejscach starego osadnictwa, przy szlakach handlowych i pochodziło z XI w. Kult św. Marcina dotarł na nasze ziemie poprzez benedyktynów (pielgrzymka do Tours benedyktyna św. Wojciecha, wezwania starych opactw benedyktyńskich z XII w.)⁵³.

⁵¹ J. Swastek, *Przedtrydencki kult św. Jerzego Kappadockiego w diecezji krakowskiej w świetle wezwań kościołów*, "Roczniki Teologiczno-Kanoniczne", 14(1967), z. 4, s. 7-26; Fros, Sowa, dz. cyt., s. 316; Trajdos, dz. cyt., s. 250.

⁵² Swastek, dz. cyt., s. 46.

⁵³ B. Korolewicz, *Kult św. Marcina w Polsce do schyłku XVI w.*, "Studia Theologica Varsaviensia", 8(1970), nr 1, s. 421-445; Fros, Sowa, dz. cyt., s. 395; Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 453-455.

Tylko jeden kościół reprezentuje to wezwanie w archidiecezji lwowskiej. Brak wezwań tego świętego w archidiecezji był spowodowany ogólnym zanikiem tego wezwania już od XV w. Wspomniany kościół znajdował się w Siemianówce (1469) i był fundacją rycerską.

3. Patrocinia "podróżujących"

a) Św. Krzysztof był czczony od V w. zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie. Kościół zachodni zaakceptował patronat Krzysztofa nad wędrowcami, pielgrzymami i kupcami, a piękna legenda związana z tym świętym sprawiła, że późne średniowiecze zaliczyło go do grupy 14 wspomóżycieli. Krzysztof stał się patronem wielu zawodów: przewoźników, tragarzy, flisaków itp. Jego wizerunki umieszczano na wieżach obronnych, bramach miejskich (herb Wilna), domach mieszkalnych, kościołach. Wszystkie średniowieczne hospicja dla podróżnych miały wezwanie Krzysztofa⁵⁴. W archidiecezji lwowskiej tylko kościół w Podhajcach miał to wezwanie jako kontyularne od 30 maja 1490 r.

b) Wśród mieszczaństwa popularny był kult św. Leonarda. Uchodził on za patrona podróżnych, kupców, niewolników, więźniów i jeńców, z czasem także chorych, bydła i koni. Jego kult rozwijał się w Europie od końca XI w. Czczono go także na ziemiach polskich (krypta na Wawelu, sanktuarium w Kleciu, które w XII-XIV w. ściągało ludzi z Rusi, Litwy i Węgier). Kult Leonarda propagował zakon cystersów⁵⁵.

Na Rusi Czerwonej św. Leonarda czcili kupcy lwowscy, nieustannie narażeni na rabunek i niewolę ze strony tatarsko-tureckiej. Na trasie swoich przejazdów mieli kościoły w Cyszczkach (1492) i w Kopczyńcach (contitularis 1443), gdzie czcili szczególnie swego patrona. We Lwowie poświęcono św. Leonardowi kościół karmelitów trzewickowych (1444)⁵⁶.

c) Św. Mikołaj Biskup czczony był na Wschodzie już od VI w. Stąd kult ten dotarł na Zachód. Z IX w. pochodzą patrocinia kościołów rzymskich, a z następnego – niemieckich (dzięki cesarzowej Teofano). Żeglarze normandzcy przenieśli kult świętego biskupa do Francji i Anglii. Popularność wezwania Mikołaja wzrosła od momentu przewiezienia szczątków świętego z Miry do Bari w południowych Włoszech (1087). W późnym średniowieczu wszedł on do grupy

⁵⁴ Trajdos, dz. cyt., s. 250; Froso, Sowa, dz. cyt., s. 359; Parsch, dz. cyt., t. 3, s. 355.

⁵⁵ Froso, Sowa, dz. cyt., s. 366-367; Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 455-456.

⁵⁶ A. Prochaska, *Czyszczy k. Lwowa. W pięćsetną rocznicę utworzenia parafii rzymsko-katolickiej*, Lwów 1920 s. 19; AGZ t. 5, Lwów 1875, nr 99.

14 wspomóżycieli. Za swego patrona obrali go żeglarze, kupcy, gildy hanzeatyckie, żacy, więźniowie, pickarze, panny i dzieci⁵⁷. Na ziemiach polskich św. Mikołaj pojawia się od XII w. jako wezwanie kościołów leżących przy drogach handlowych, targowiskach i rzekach. W diecezji krakowskiej Długosz wymienia ponad 40 takich kościołów⁵⁸.

Św. Mikołaj był częstym wezwaniem na Rusi. Posiadają to wezwanie ruskie konwenty dominikańskie (Kijów, Trembowla, Hrubieszów, Kamieniec Podolski), co świadczyłoby o popularności tego świętego w zakonie dominikańskim. Ruś obrała Mikołaja za swego patrona, dedykowała mu liczne cerkwie, umieszczała jego wizerunek na wielu ikonach, a do włoskiego Bari słała poselstwa z bogatymi darami⁵⁹.

Wszystko to wpłynęło na wybór wezwania w 16 kościołach katolickich w archidiecezji lwowskiej. Najstarsze patrocinium (w Sokolnikach) pochodzi z 1396 r. Z XV w. pochodzi większość wezwań: w Wyżnianach, Bóbrce, Rohatynie, Petlikowcach, Koropcu, Malczycach, Kościejowie, Kopyczyńcach, Złotnikach, Tyśmienicy, Podhajcach. Do XVI-wiecznych zaliczają się kościoły w Sokolowie, Kulikowie, Brzeżanach i w Mikołajowie.

W paru przypadkach pewien wpływ na wybór tego wezwania mogli mieć ewentualnie fundatorzy. Dotyczyłoby to Kulikowa (fundator Mikołaj Herbert Odnowski), Brzeżan (Adam Hieronim Sieniawski, wnuk Mikołaja – jako wotum za nawrócenie dziadka), Kościejowa (dominikanie preferujący kult Mikołaja) i Mikołajowa (nazwa miejscowości).

4. Patrocinia dziewic i męczennic

Grupę tę stanowią patrocinia czterech świętych: Barbary, Doroty, Małgorzaty i Katarzyny. Stały się one popularne na Zachodzie Europy w okresie wypraw krzyżowych. Bardzo często występowały wspólnie w jednej tytulaturze kościoła, zasadniczo jako wezwania kontyntularne, i stąd stworzono dla nich osobną grupę.

a) Kult św. Barbary rozwinął się na Wschodzie już w IV w. Pierwsze patrocinia Barbary na Zachodzie pojawiały się od czasów papieża Grzegorza Wielkiego (590-604), lecz popularność zyskały dopiero w okresie krucjat. Średniowiecze obrało Barbarę za patronkę ludzi narażonych na przeróżne niebezpieczeństwa. Czciłi Barbarę górnicy, flisacy, marynarze, strażacy, murarze,

⁵⁷ F r o s, S o w a, dz. cyt., s. 417-418.

⁵⁸ K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 459.

⁵⁹ T r a j d o s, dz. cyt., s. 190; F r o s, S o w a, dz. cyt., s. 417-418.

kowale, ludwisarze, architekci, artylerzyści, minerzy i załogi fortec. Wzywali ją na pomoc więźniowie, konający, zagrożeni burzą, epidemiami i "czarną śmiercią".

Barbara była patronką wielu kościołów, kaplic zamkowych i cmentarnych. Pierwsze kościoły pod jej wezwaniem na ziemiach polskich powstały na Śląsku, Pomorzu i w Małopolsce (np. Solec k. Opola Lubelskiego w XI w.; Kraków, 1338). Wezwania św. Barbary przybyły do Polski z Nadrenii i Bawarii⁶⁰.

b) Św. Dorota, patronka położnic i górników, stała się popularnym patrociniem w średniowiecznych kościołach włoskich, niemieckich i czeskich (relikwie w Pradze). Z Czech i Niemiec kult św. Doroty dotarł na ziemie polskie (kościół we Wrocławiu, 1534)⁶¹.

c) Św. Małgorzata, patronka kobiet ciężarnych, była bardzo popularna na Wschodzie. Średniowiecze wpisało ją do grona 14 wspomóżycieli. Obie z Dorotą wymienione są w statutach synodu wieluńsko-kaliskiego (1420) i w statutach bp'a Nankera. Patrocinium to występowało w diecezji krakowskiej⁶².

d) Do grona 14 wspomóżycieli została zaliczona także św. Katarzyna, patronka uczonych, zwłaszcza filozofów, żaków i szwaczek. Jej kult objął szybko wszystkie kraje Europy, docierając do Polski przez Czechy (czcił ją zwłaszcza cesarz Karol IV). Najstarsze jej patrocinia w diecezji krakowskiej pochodzą z XII w.⁶³

Najstarszym patrociniem związanym z tymi świętymi kobietami był ołtarz rajućców lwowskich z katedry z 30 stycznia 1399 r., dedykowany najpierw Katarzynie i Dorocie, a od 1455 r. również Barbarze i Małgorzacie (wszystkie wezwania *contitularis*)⁶⁴. Popularność tych patrociniów na terenie archidiecezji należałoby tłumaczyć oddziaływaniem lwowskiego ołtarza. W ciągu XV w. dedykowano tym świętym dziesięć kościołów. Wszystkie cztery męczennice były współpatronkami kościoła w Żurawnie (1468), dwie (Katarzyna i Barbara) kościoła w Podhajcach (1463), Barbara – kościoła w Jaworowie (1454), Dorota – kościoła w Tuligłowach (1485), a Katarzyna – kościoła w Petlikowcach

⁶⁰ J. Górecka, *Kult liturgiczny św. Barbary w diecezji krakowskiej do końca XVI wieku*, [w:] *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, pod red. M. Rechowicza i W. Schenka, t. 2, Lublin 1976, s. 299-355; t. 3, *Barbara*, EK t. 2, kol. 14-16; Fros, Sowa, dz. cyt., s. 124.

⁶¹ J. Swastek, *Dorota*, EK t. 4, kol. 139; Fros, Sowa, dz. cyt., s. 188.

⁶² Radosiński, dz. cyt., s. 308-309; Schenk, *Kult świętych w Polsce* s. 83; tenże, *Szkoła Boża* s. 430.

⁶³ Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 464-465; Fros, Sowa, dz. cyt., s. 340; Parsch, dz. cyt., t. 3, s. 613.

⁶⁴ AGZ, t. 3, nr 64; t. 5, nr 138, 139.

(1421), Koropcu (1427), Michalczach (1439) i Kopyczyńcach (1443). Była też główną patronką kościołów w Zimnejwodzie (1453) i w Rumnie (1471). W Michalczach współfundatorką kościoła była Katarzyna, żona Buczackiego, i być może dlatego w tytulaturze tego kościoła jest św. Katarzyna.

W czterech przypadkach da się zauważyć powiązanie patrocinów św. Katarzyny i św. Mikołaja. Razem występują w wezwaniach kościołów w Podhajcach, Petlikowcach, Koropcu i Kopyczyńcach. Dostyc spora liczba patrocinów świętych dziewic i męczennic tłumaczy ich żywy kult i wiarę ludzi w orędownictwo tych patronek na terenie archidiecezji.

5. Pozostałe patrocinia

Do grupy tej zostały zaliczone patrocinia Klemensa, Kosmy i Damiana, Walentego, 10 tysięcy męczenników, Wszystkich Świętych, Hieronima, Bernardyna, Marii Magdaleny, Anny i Jadwigi.

a) Kult św. Klemensa cieszył się dużą popularnością w okresie średniowiecza. Dedykowano temu świętemu papieżowi i męczennikowi wiele kościołów w Czechach, na Morawach i na ziemiach polskich. Przez pewien czas badacze patrocinów łączili ten tytuł z obrzędkiem słowiańskim. Po głębszych badaniach wykazano, że polskie kościoły klementyńskie pochodzą z XIII w. Były one fundowane przez ród Klemensów-Gryfitów, którego członkowie nosili często to imię⁶⁵.

Trudno stwierdzić, co było powodem przyjęcia tego wezwania do długiej tytulatury kościoła w Kopyczyńcach (1443). Może reprezentował grupę papieży w dużym zbiorze męczenników w tytulaturze kopyczyńskiej, a może wybrano go ze względu na obecność prawosławnych, którzy go czcili? Trudno dać jednoznaczną odpowiedź. Pozostaje ona tylko w sferze domysłów.

b) Patronami chorych, lekarzy i aptekarzy byli dwaj święci bracia – Kosma i Damian. Kościoły pod ich wezwaniem znane były już w VI w. (Rzym). Było ono popularne w miastach, zwłaszcza hanzeatyckich⁶⁶. Przekonaniem o orędownictwie tych świętych należy tłumaczyć fakt występowania tego patrocinium w długiej tytulaturze kościoła w Żurawnie (1468).

⁶⁵ S c h e n k, *Kult świętych w Polsce* s. 82; K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 460-462; F r o s, S o w a, dz. cyt., s. 347-348.

⁶⁶ F r o s, S o w a, dz. cyt., s. 356.

c) Święty Walenty czczony był w Kościele już od IV w. W Polsce średniowiecznej uznano go za patrona diecezji przemyskiej i wzywano w chorobach podagry oraz padaczki. Prawdopodobnie z tej przyczyny poświęcono mu kościół w Rakowcu (1598) i przyjęto do tytułatury kościoła w Żurawnie (1468)⁶⁷.

d) Kult 10 tysięcy męczenników pojawił się w Kościele po "czarnej śmierci", która przeszła przez Europę, zabierając jedną trzecią jej ludności. Nieustanne zagrożenie śmiercią zrodziło cześć 10 tysięcy męczenników. Widziano w nich obrońców wobec szalejącej dżumy. Męczennicy ci pod wodzą św. Achacego weszli do grona 14 wspomóżycieli⁶⁸.

Kościół pod tym wezwaniem znane były w średniowiecznej diecezji krakowskiej⁶⁹. Również w archidiecezji lwowskiej był jeden kościół poświęcony tym świętym. Był to kościół w Konkolnikach, fundowany w 1421 r. przez abpa Jana Rzeszowskiego. Prawdopodobnie zaczerpnął on ten pomysł z katedry lwowskiej, gdzie istniał ołtarz radziecki o tym tytule, fundowany 30 stycznia 1399 r.⁷⁰

e) Uroczystość Wszystkich Świętych bierze swój początek ze czci oddawanej męczennikom i znana była już od IV w. na Wschodzie. Od czasu przemienienia Panteonu w bazylikę Matki Bożej i świętych męczenników (610) podobne wezwania zaczęły się pojawiać również na Zachodzie. Były jednak nieliczne. Natomiast na ziemiach polskich patrociniem to cieszyło się dużym powodzeniem (Śląsk, diecezja krakowska – od pierwszej połowy XIII w.)⁷¹.

W archidiecezji lwowskiej tajemnicy Wszystkich Świętych dedykowano osiem kościołów: w Krotoszynie (1399), Czyszkach (1420), Jaryczowie (1431), Rodatyczach (p. 1449), Chodorostowie (1460), Hodowicy (1483), Rudkach i w Bukaczowcach (p. 1600). Spośród nich tylko Czyszki straciły to wezwanie p. 1492 na rzecz św. Leonarda, a kościół w Rudkach miał wezwanie kontytularne. Popularność tego patrociniem należałoby tłumaczyć kultem zmarłych, który pielęgnowali Słowianie, i bliskim sąsiedztwem tej uroczystości w kalendarzu liturgicznym z Dniem Zadusznym.

f) Statuty bpa Nankera z 1320 r. wprowadziły w Polsce kult św. Hieronima (szerzyli go zwłaszcza kanonicy regularni)⁷². W archidiecezji lwowskiej było

⁶⁷ R a d o ń s k i, dz. cyt., s. 482; F r o s, S o w a, dz. cyt., s. 518.

⁶⁸ F r o s, S o w a, dz. cyt., s. 70.

⁶⁹ S c h e n k, *Kult świętych w Polsce* s. 83.

⁷⁰ AGZ t. 3, nr 64.

⁷¹ P a r s c h, dz. cyt., t. 3, s. 568; K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 465-466.

⁷² S c h e n k, *Kult świętych w Polsce* s. 83.

jedno wezwanie tego świętego (contitularis). Z racji tego, że Hieronim ma w tym przypadku powiązanie z patrocinium św. Jadwigi, należy w tym miejscu zaznaczyć, że kult tej świętej rozpoczął się od jej kanonizacji w 1267 r. W średniowieczu dedykowano Jadwidze sporo kościołów na Śląsku i w Wielkopolsce. Jadwiga była także patronką wielu kościołów szpitalnych⁷³.

Przyglądając się bliżej genealogii Sieniawskich, właścicieli Brzeżan, nietrudno zauważyć, że na wybór dedykacji świątyni miały wpływ osobiste zainteresowania fundatora. Okazuje się, że imię Hieronim nosił fundator kościoła (zm. 1619), jak również jego ojciec (zm. 1579). Matka fundatora nosiła imię Jadwiga (z Tarłów)⁷⁴. Nowy kościół fundator dedykował patronom swoich rodziców.

g) Patrocinium św. Bernardyna pojawia się w Polsce po raz pierwszy w 1453 r. w Krakowie. Wpływ na sporadyczne występowanie tego patrocinium mieli bernardyni⁷⁵. W archidiecezji lwowskiej jedno patrocinium contitularis tego świętego występuje wśród kościołów parafialnych. Miał to wezwanie kościołów w Dunajowie, należący do dóbr arcybiskupich. Sama fundacja kościoła pochodzi z 1485 r. i jest dziełem abpa Jana Strzeleckiego.

Prawdopodobnie pewien wpływ na wybór tego patrocinium mogła mieć konfirmacja kościoła, dokonana w 1514 r. przez abpa Bernardyna Wilczka, albo też obecność tego patrocinium w tytule kaplicy radzieckiej w katedrze lwowskiej, którą ten arcybiskup konsekrował rok później⁷⁶. Był też we Lwowie kościół bernardynów pod wezwaniem św. Bernardyna i św. Andrzeja⁷⁷. Wszystko to mogło mieć jakiś wpływ na wybór dunajowskiego patrocinium. Wobec tego można przypuszczać, że w 1485 r. nadano dunajowskiemu kościołowi tytuł św. Stanisława, a w 1514 r. na pamiątkę konfirmacji abpa Wilczka dodano drugorzędny tytuł św. Bernardyna.

h) Patrocinia św. Marii Magdaleny pojawiły się w Europie w X w. (po odnalezieniu rzekomych relikwii w Verlay). Większą popularność zyskały od momentu wypraw krzyżowych. Do Polski kult św. Marii Magdaleny przeszczepili

⁷³ Tamże s. 91.

⁷⁴ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959 tab. 129.

⁷⁵ Fros, Sowa, dz. cyt., s. 146.

⁷⁶ *Relatio Status Almae Archidioecesis Leopoliensis accedent testimonia eiusdem Th. Pirawski et Joannis Zamoisicii, Archiepiscopi Leopoliensis*, Lwów 1891-1893, s. 75-76.

⁷⁷ *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, pod red. E. Wyczawskiego, Kałwaria Zebrzydowska 1985, s. 193.

benedyktyni. Pierwsze patrocinia tej świętej datowane są na XI-XII w.⁷⁸ Statuty bpa Nankera włączają święto Marii Magdaleny do świąt obowiązujących⁷⁹.

W archidiecezji lwowskiej patrocinia Marii Magdaleny należą do najstarszych. Dedykowano Magdalenie pierwszy kościół katedralny w Haliczu (istniał od 1367 do ok. 1372 r.). Ten kult cenili abp Strepa, o czym świadczy jego dokument odpustowy dla dominikanów lwowskich z 16 kwietnia 1399 r.⁸⁰, a także dekret z tego samego dnia, zezwalający franciszkanom na wybudowanie kaplicy w Hanaczowie⁸¹. Poza Haliczem i Hanaczowem tytuł ten nosiły kościoły parafialne w Wołkowie (pocz. XV w.), Konkolnikach (contitularis 1421), Kałuszu (1469) i w Busku (contitularis od 1554). Na popularność tego patrocinium w archidiecezji lwowskiej wpłynęła zapewne średniowieczna tradycja (X-XI w.), utożsamiająca Magdalенę z jawnogrzesznicą, a przez to z przebaczeniem, żalem i pokutą za grzechy.

i) Kult św. Anny, matki Maryi, sięga swymi początkami starożytności chrześcijańskiej. Szczególnie czcił ją dwór cesarski w Konstantynopolu, gdzie cesarz Justynian wznosił w 550 r. kościół pod jej wezwaniem. Na Zachód kult ten przeszedł już w VIII-IX w., ale popularny stał się od czasu wypraw krzyżowych.

Pierwsze kościoły św. Anny na ziemiach polskich pochodzą z drugiej połowy XIV w. (Kraków, p. 1381; Wrocław, 1375/79). Wiele kościołów poświęcono św. Annie na Śląsku i w Wielkopolsce.

Anna była patronką różnych bractw (w archidiecezji lwowskiej działały bractwa św. Anny we Lwowie, Busku, Haliczu, Gródku, Jaworowie i Kamionce)⁸², matek, wdów, rodzących kobiet i żeglarzy⁸³. W 1524 r. obrano ją patronką Lwowa, przypisując jej ocalenie miasta w czasie jednodniowego oblężenia w dniu 26 lipca. Z wdzięczności za odejście Tatarów "rada miejska dała po 3 grosze na 3 wotywy i ogłosiła świętą Annę patronką miasta"⁸⁴. Tylko dwa kościoły nosiły to wezwanie w archidiecezji lwowskiej: Petlikowce (contitularis) i Tłumacz. Oba powstały w XV w.

⁷⁸ K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 462-463.

⁷⁹ S c h e n k, *Ślužba Boża* s. 430.

⁸⁰ A b r a h a m, *Jakub Strepa* s. 83, 99-101 (dokument nr 5).

⁸¹ AALw, AV 11, k. 3.

⁸² D ł u g o s z, s. 34-35, 37, 43.

⁸³ F r o s, S o w a, dz. cyt., s. 101-102; W. D a n i e l s k i, S. W ó j t o w i c z, *Anna*, EK t. 1 kol. 624.

⁸⁴ D. Z u b r z y c k i, *Kronika miasta Lwowa*, Lwów 1844, s. 147.

B. PATROCINIA PATRONÓW POLSKI

Do grupy tej należy zaliczyć patrocinia trzech świętych: Wojciecha, Stanisława i Waclawa. Przyszły one na Ruś Czerwoną wraz z falami migracji polskiej. Tu należy zaznaczyć, że do wszystkich tych patrociniów (nie zawsze w odniesieniu do Waclawa) odnosi się generalna zasada, że te wezwania kościołów są świadectwem polskości fundatora i ludności zamieszkującej daną parafię.

1. Św. Wojciech został ustanowiony patronem Polski w 1436 r. przez bpa Zbigniewa Oleśnickiego. Kościoły pod wezwaniem tego świętego zakładano już od X w. w Niemczech (Akvizgran), na ziemiach włoskich (Rzym, Subiaco), w Polsce i w Czechach. W propagowaniu kultu zainteresowani byli: Otton III, Bolesław Chrobry, benedyktyni, cystersi (ci ostatni od XIII w.), Władysław Jagiełło. Synod kaliski bpa Trąby z 1420 r. ustanowił dzień 23 kwietnia uroczystością obowiązującą w prowincji gnieźnieńskiej; następnie podobne postanowienie przyjął Lwów⁸⁵.

Na terenie archidiecezji lwowskiej patrocinium św. Wojciecha figurowało w tytularze sześciu kościołów. Były to: Dalejów (1427), Biłka (1441), Kopyczyńce (1443), Złotniki (1459), Żurawno (1468) i Rudki (p. 1600). Zasadniczo były to patrocinia contitularis, z wyjątkiem Rudki i Bilki, gdzie patronem pierwszorzędnym od czasu fundacji nowego kościoła w 1546 r. stał się św. Wojciech. W Bilce i w Dalejowie patrocinium św. Wojciecha występuje obok św. Jerzego. To powiązanie ma swoje uzasadnienie liturgiczne we wspólnym święcie Jerzego i Wojciecha, obchodzonym w archidiecezji gnieźnieńskiej już od XIII w.⁸⁶

2. Kościoły pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa i Męczennika zaczęły powstawać na ziemiach polskich od chwili kanonizacji Stanisława w 1253 r. W krótkim czasie stał się on patronem Królestwa Polskiego, patronem katedry i diecezji krakowskiej oraz współpatronem Gniezna⁸⁷. Również w archidiecezji lwowskiej św. Stanisław był bardzo popularnym świętym. Występował jako patron lub współpatron 11 kościołów parafialnych: w Szczercu (1397), Michalcach (contitularis 1439), Dawidowie (1439), Kopyczyńcach (contitularis 1443), Złotnikach (contitularis 1459), Dunajowie (1485), Kulikowie (1544),

⁸⁵ S c h e n k, *Kult świętych w Polsce* s. 84-86; K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 457-458.

⁸⁶ D a n i e l s k i, *Z dziejów kultu liturgicznego św. Wojciecha na ziemiach polskich. Święta ku czci św. Wojciecha*, "Roczniki Teologiczno-Kanoniczne", 14(1967), z. 4, s. 88-89.

⁸⁷ S c h e n k, *Kult świętych w Polsce* s. 89-91; K u m o r, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 485-486.

Busku (1544), Żurowie (1568 i 1586) i w Firlejowie (1573). W Dawidowie inicjatorem obrania tego patrociniów mógł być dziedzic Stanisław Dawidowski, fundator kościoła. Popularność kultu św. Stanisława, przejawiająca się w licznych wezwaniach kościołów na Rusi Czerwonej, wymownie świadczy także o polskości tych ziem.

3. Św. Wacław, protoplasta Przemyślidów, był współpatronem Królestwa Polskiego i patronem katedry krakowskiej. W statucie bpa Wysza z 1396 r. dzień jego święta patronalnego występuje jako święto obowiązujące.

Kościoły pod tym wezwaniem nie były liczne na ziemiach polskich⁸⁸. W archidiecezji lwowskiej wzniesiono tylko jeden kościół św. Wacława (Baworów, 1522). Wezwanie to wybrał fundator kościoła Wacław Białowski.

V. ZMIANA PATROCINIUM

Z biegiem czasu niektóre patrociniów zmieniały się. Decydowały o tym różne wydarzenia, takie np. jak budowa nowego kościoła parafialnego (Halicz – przeniesienie miasta na inny teren), odbudowa zniszczonych kościołów po najazdach tatarsko-tureckich (Czyszki, Bilka), przeniesienie siedziby parafii (Lwów – katedra), utworzenie prepozytury (Busk), rekunciacja kościoła (Rudki), nowa fundacja i uposażenie (Podhajce, Litwinów, Brzeżany, Biała), uzyskanie odpustów i relikwii oraz zmiana patronatu nad kościołem⁸⁹.

Z tym zagadnieniem łączy się też sprawa patrociniów kontyntularnych. Do istniejących już wcześniej wezwań z okazji jakichś wydarzeń, jak np. utworzenie prepozytury, konfirmacja fundacji, nowa fundacja, dołączano z czasem nowe (np. w Kulikowie, Dunajowie). Często cały "zestaw" tytułatury kościoła wybierano już przy pierwszej fundacji. Wykrycie zależności pomiędzy wezwaniami kontyntularnymi a motywami ich wyboru jest szczególnie skomplikowane i trudne. Najwięcej tego typu wezwań pochodzi z grupy wezwań świętych.

⁸⁸ Trajdos, dz. cyt., s. 196; Schenk, *Służba Boża* s. 430-431.

⁸⁹ Por. Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej* s. 515-518.

Autor ustalił liczbę 125 ośrodków parafialnych (kościół i kaplic z prawami parafialnymi), z których większość (59) powstała w XV w. Spośród owych 125 kościołów i kaplic tylko 90 posiada określone patrocinium; łącznie znane są 164 patrocinia główne i tzw. contitularis (drugorzędne) tych kościołów. Wśród nich najwięcej było patrociniów świętych (90), patrociniów maryjnych było 49, 22 trynitarnie oraz 3 anielskie.

Ogólnie można stwierdzić, że bezpośrednie motywy decydujące o wyborze konkretnego patrocinium były różne. O wyborze patrociniów trynitarnych i maryjnych decydował zazwyczaj powszechny kult Kościoła, o wyborze patrociniów anielskich i świętych bardzo często imię fundatora, jego osobista pobożność i oddziaływanie kościołów miasta Lwowa, z katedrą na czele, zakonów żebraczych, położenie przy drodze handlowej i średniowieczny patronat świętych.

Patrocinia przychodziły na te tereny z ziem polskich, głównie z Małopolski, Mazowsza i Wielkopolski, wraz z falami napływającej ludności polskiej. Pewien wpływ na wybór patrociniów miała ludność czeska i niemiecka, jak również miejscowa prawosławna ludność ruska ze swoimi zwyczajami i pobożnością. Propagowały je wszystkie stany społeczne: mieszczaństwo, duchowieństwo, rycerstwo (szlachta i możnowładztwo), król.

Chronologia patrociniów kościołów parafialnych w archidiecezji halickiej (lwowskiej) prowadzi do wniosku, że najstarsze były patrocinia maryjne (NMP, Narodzenie NMP i NMP Śnieżna). Z wezwań trynitarnych do najstarszych należy zaliczyć Trójcę Świętą, Święty Krzyż i Ducha Świętego; z patrociniów świętych – Marię Magdalenę, Mikołaja, Stanisława i Wszystkich Świętych. Od XV w. w archidiecezji lwowskiej upowszechniały się wszystkie inne wezwania wyszczególnione w pracy.

Okazuje się, że dotychczasowe opracowania podawały wezwania kościołów tej archidiecezji z XVII-XX w., podczas gdy pierwotne patrocinia były nieraz inne. Zmiana patrociniów następowała wskutek najazdów nieprzyjacielskich, pożarów, budowy nowych kościołów. Zjawisko to było częste na tym terenie, szczególnie od XVII do XIX w. W niniejszej pracy wielokrotnie podane są inne patrocinia niż ustalone poprzednio przez W. Urbana i J. Krętosza. Historycy ci opierali się na katalogach oraz schematyzmach archidiecezji z 1909, 1930, 1936 i 1939 r. (szczególnie Urban).

Alfabetyczny spis kościołów i kaplic parafialnych
w archidiecezji (halickiej) lwowskiej
erygowanych do końca XVI wieku*

1. Barysz – ok. pol. XVI w.; Mikołaj Jazłowiecki; *Długosz* 32, 44; Trójca Święta; AALw, AV 1, k. 71.
2. Baworów – 17 IV 1522; Wacław Baworowski; św. Wacław; *Pirawski* 146.
3. Biała – 27 VI 1484; Dawid z Buczacza; Narodzenie i Zwiastowanie NMP; AGZ IV, nr 113; Narodzenie NMP (koniec XVI w.); *Pirawski* 148.
4. Bilka – 10 V 1441; Włodek z Bilki i Jan z Hermanowa; Wniebowzięcie i Narodzenie NMP, św. Jerzy, św. Wojciech; AGZ II, nr 61; św. Wojciech, św. Jerzy (fundacja z 1546); *W. Urbana, Szkice z dziejów rzymskokatolickiej parafii w Bilce Szlacheckiej i jej duszpasterstwa*, Rzym 1964, s. 26.
5. Bóbrka – 1405; Zawisza Czarny; *Przewodnik po Polsce*, pod red. S. Osieckiego, t. 2, Warszawa 1937, s. 137; św. Mikołaj; *Pirawski* 141.
6. Brzeżany – istniał w 1. pol. XVI w.; J. Czerniecki, *Brzeżany. Pamiątki i wspomnienia*, Lwów 1905, s. 39; św. Mikołaj; tamże s. 49; Narodzenie NMP, św. Hieronim, św. Jadwiga (fundacja p. 1600); *Długosz* 32, 38.
7. Brzozdowce – 15 IX 1410; Mikołaj Beńko z Żabokruk i jego pasierb Stanisław; Narodzenie NMP; *Pirawski* 141.
8. Buczacz – 28 VII 1379; Michał z Buczacza; NMP; AGZ V, nr 15.
9. Budzanów – ok. 1516; J. Bayger, *Powiat trembowelski. Szkic geograficzno-historyczny i etnograficzny*, Lwów 1899, s. 263; Święty Krzyż; AALw, AV 1, k. 13.
10. Busk – 29 II 1456; Ziemowit i Władysław, książęta mazowieccy; NMP; AGZ II, nr 112; św. Stanisław, św. Maria Magdalena (fundacja z 1554); *Pirawski* 130.
11. Buszcze – istniał 12 IX 1399; NMP; AALw, AV 7, s. 14.
12. Chodorostaw – 8 XI 1460; Jursza z Chodorostawu z żoną Anną; Wszyscy Święci; AGZ X, nr 121.
13. Czesybiesy – pleban wzm. 1 V 1489; *Rolny*, t. 1, s. 531; Wniebowzięcie NMP; *S. Barącz Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. 2, Lwów 1861, s. 429-430.
14. Czyszki – 11 XI 1420; Mikołaj Dmitrowski; Wszyscy Święci; AALw, KK 4, k. 694-695; św. Leonard (koniec XVI w.); tamże, k. 695.
15. Dalejów – 2 VII 1427; Jan Kola (Kolo) Dalejowski; NMP, św. Jerzy, św. Wojciech; AGZ II, nr 47.
16. Dawidów – 6 XI 1439; Stanisław Dawidowski; św. Stanisław; *Pirawski* 126.
17. Dobrotwór – wikariusz wzm. 13 VI 1487; *Rolny*, t. 1, s. 401; św. Stanisław; AALw, AV 9, wizyt 1821, k. 3.
18. Dolina – 1426; wójt Michał Loczko; NMP; AALw, AV 5, bez pag.
19. Dunajów – 8 VIII 1485; Jan Strzelecki abp lwowski; św. Stanisław, św. Bernardyn; *Pirawski* 143.

* Spis obejmuje jedynie kościoły o ustalonych wezwaniach. Podano kolejno: nazwę miejscowości (parafii), datę erekcji kościoła, nazwisko fundatora lub pierwszą wzmiankę źródłową o istnieniu kościoła bądź o plebanie, tytuł kościoła.

Zastosowano następujące skróty:

AALw – Archiwum Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie.

AGZ – *Acta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego w Lwowie*, wyd. K. Liske, t. 1-10, Lwów 1868-1884.

Długosz – *Relacje arcybiskupów lwowskich 1595-1794*, wyd. T. Długosz, Lwów 1937.

Pirawski – *Relatio Status Almae Archidieocesis Leopoliensis accedent testamenta eiusdem Th Pirawski et Joannis Zamoisicii, Archiepiscopi Leopoliensis*, Lwów 1891-1893.

Rolny – *Acta officii consistorialis Leopoliensis antiquissima*, ed. W. Rolny, t. 1-2: (1482-1498), Lwów 1927-1930.

SGKP – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, t. 1-15, Warszawa 1880-1902.

20. Firlejów – 26 VII 1573; Mikołaj Narajowski; P i r a w s k i 144; św. Stanisław; AALw, AV 2, k. 90.
21. Fraga – pleban wzm. 13 III 1544; AALw, KK 4, k. 256; Wniebowzięcie NMP; D ł u g o s z 40.
22. Gliniany – 2 X 1397; Władysław Jagiello; Duch Święty; P i r a w s k i 144.
23. Gologóry – 21 VIII 1452; Mikołaj Gologórski; Narodzenie NMP; P i r a w s k i 144.
24. Gródek – istniał już 29 IX 1372; *Pamiętnik dziejów polskich*, oprac. S. Barącz, Lwów 1855, s. 42; Święty Krzyż; AGZ IX, nr 34.
25. Gwoździec – 5 X 1475; Jan Prokopowicz z Gwoźdźca; Zwiastowanie NMP, św. Jan Chrzyciel, Znalezienie Krzyża Świętego; P i r a w s k i 150.
26. Halicz – 2. poł. XIV w.; św. Maria Magdalena; A b r a h a m, *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*, Lwów 1904, s. 268-270, NMP (od ok. 1370/72); AALw, AV 7, s. 14; Wniebowzięcie NMP (od 1427); AALw, AV 4, bez pag.
27. Hodowica – pleban wzm. 18 XI 1483; R o l n y, t. 1, s. 116; Wszyscy Święci; AALw, AV 1, k. 103.
28. Jaryczów – 13 IV 1431; dziedzic Paszczko; Wszyscy Święci; AALw, AV 2, k. 166.
29. Jaworów – 20 II 1454; Waclaw, ks. opolski i raciborski; Wniebowzięcie NMP, św. Barbara; AALw, KK 4, k. 588.
30. Kałusz – 29 III 1469; Kazimierz Jagiellończyk; św. Maria Magdalena; P i r a w s k i 143.
31. Kamionka – 26 IX 1471; Jerzy Strumiło; AALw, KK 9, k. 437-440; Duch Święty; B. F a l i ś s k i, *Powiat Kamionka Strumiłowa*, Kamionka Strumiłowa 1935, s. 26; (Wniebowzięcie NMP, św. Piotr, św. Paweł, Wszyscy Święci; AALw, KK 9, k. 437-440 – dokument znaleziony przez autora po napisaniu pracy).
32. Konkolniki – 17(27) V 1421; abp Jan Rzeszowski; św. Jan Ewangelista, 10 tysięcy Męczenników, św. Maria Magdalena; AGZ II, nr 40.
33. Kołomyja – istniał już w 1353; NMP; AALw, RK-Fasc. 3.
34. Komarno – 1473; Stanisław z Chodcza; Narodzenie NMP; AALw, AV 4, bez pag.
35. Kopczyńce – 3 VII 1443; Jakub z matką Ołką; Wniebowzięcie NMP, święci: Szymon, Juda Tadeusz, Stanisław, Wojciech, Klemens Męczennik, Katarzyna, Mikołaj, Leonard; P i r a w s k i 147.
36. Koropiec – 27 V 1427; Władysław Jagiello; św. Mikołaj, św. Katarzyna; AGZ VII, nr 37.
37. Kukizów – pleban wzm. 4 IX 1542; AALw, KK 4, k. 697; św. Jakub Apostoł; AALw, AV 2, k. 164.
38. Kulików – 17 I 1399; dziedzic Mikołaj; Trójca Święta; W. A b r a h a m, *Jakub Strepa arcybiskup halicki 1391-1409*, Kraków 1908, s. 102-104; Trójca Święta, św. Stanisław, św. Mikołaj (od 1544); P i r a w s k i 128.
39. Kuropatniki – pleban wzm. 9 I 1540; KK 4, k. 230; NMP; J. K r ę t o s z, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV wieku do 1772 roku*, Lublin 1986, s. 202.
40. Litwinów – Jan Litwinowski (zm. 1476); Zwiastowanie NMP (z 1476); AGZ II, nr 124; Narodzenie NMP, św. Jan Chrzyciel (od 1483); AGZ III, nr 126; Narodzenie NMP, Zwiastowanie NMP, św. Jan Chrzyciel; P i r a w s k i 149.
41. Lwów (późniejszy MB Śnieżnej) – ok. 1340; Kazimierz Wielki; NMP; A b r a h a m, *Powstanie organizacji* s. 251.
42. Lwów (katedra od 1414) – ok. 1344; Święta Trójca; W. A b r a h a m, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*, Lwów 1909 s. 13; NMP (ok. 1384); *Pomniki dziejowe Lwowa. Z archiwum miasta*, wyd. A. Czołowski, t. 1, Lwów 1892, passim.
43. Malczyce – 23 VII 1428; Wasylko Moszyczyc; Narodzenie NMP, św. Mikołaj; AALw, AV 2, k. 307.
44. Malechów – pleban wzm. 10 VI 1485; R o l n y, t. 1, s. 250; św. Michał; P i r a w s k i 130.
45. Michalce – 2 IX 1439; Michał z Buczcza z żoną Katarzyna; Boże Ciało, św. Michał, św. Stanisław, św. Katarzyna; P i r a w s k i 150.
46. Nadwórna – 6 I 1599; Paweł i Mikołaj Kuropatwowie; AALw, AV 4, bez pag. Trójca Święta, Wniebowzięcie NMP; D ł u g o s z 43.
47. Narajów – istniał w 1. poł. XVI w.; D ł u g o s z 39; NMP Śnieżna; AALw, AV 2, k. 1.
48. Niemirów – ok. 1530 Niemir; SGKP VII 94; Trójca Święta; D ł u g o s z 33.
49. Ostapkowce – 5 X 1475; Jan Prokopowicz z Gwoźdźca; Zwiastowanie NMP, św. Jan Chrzyciel, Znalezienie i Podwyższenie Krzyża Świętego; AGZ VI, nr 121.
50. Petlikowce – 14 VIII 1421; dziedzic Albert; NMP, św. Mikołaj, św. Katarzyna, św. Anna; AGZ II, nr 41.

51. Podhajce – 30 XI 1463; Jakub z Buczacza i Jan Skarbek z Szarańczuk; NMP, św. Mikołaj, św. Katarzyna, św. Barbara; Święty Krzyż, NMP, święci: Jakub, Jerzy, Krzysztof, Barbara, Katarzyna (od 1490); AGZ II 130.
52. Pomorzany – pleban wzm. 5 III 1483; R o l n y, t. 1, s. 40; Boże Ciało; AALw, AV 1, k. 131.
53. Prusy – pleban wzm. 20 XI 1448; AGZ V, nr 127; św. Bartłomiej; P i r a w s k i 130.
54. Rakowiec – 14 XII 1598; Mikołaj Narajowski; P i r a w s k i 127; św. Walenty; AALw, AV 2, k. 134.
55. Rodatyce – 22 V 1449; bracia: Jan, Mikołaj, Piotr, Stanisław, Maciej; Wszyscy Święci; AALw, KK 5, k. 429.
56. Rohatyn – 1415; Wołodźko Przysłużyc; św. Mikołaj; AALw, AV 2, k. 18.
57. Rudki – ok. 1430; Ścibor, dziedzic; Wniebowzięcie NMP; SGKP, IX 915; św. Wojciech, Wniebowzięcie NMP; Wszyscy Święci (koniec XI w.); AALw, AV 2, k. 175-176.
58. Rumno – 23 X 1471; Stanisław z Chodcza; św. Katarzyna; P i r a w s k i 133.
59. Siemianówka – 24 V 1469; Jan Cyran i Katarzyna; AALw, KK 5, k. 545-546; św. Marcin; AALw, AV 2, k. 135.
60. Sokolniki – 8 XI 1396; Jan Tarnowski; W. U r b a n, *Z dziejów Sokolnickiej Królewsczyny*, Rzym 1964, s. 21; św. Mikołaj; AALw, AV 2, k. 211.
61. Sokółów – 10 V 1520; Jan Dzieduszycki; św. Mikołaj; P i r a w s k i 135.
62. Sokółówka – 2 III 1594; Anna Stadnicka i Zofia Oleśnicka; AALw, KK 9, k. 25-29; Trójca Święta; AALw, AV 2, k. 251.
63. Staresiolo – 4 I 1454; Jan Zawisza z Garbowa; NMP Śnieżna, Trójca Święta; AALw, KK 5, k. 229-230.
64. Strzeliska – 27 II 1444; Prokop, dziedzic; Duch Święty; P i r a w s k i 150.
65. Śniatyn – pleban wzm. 2 IX 1439; AGZ V, nr 126; Wniebowzięcie NMP; AALw, AV 1, k. 76.
66. Świrz – 31 I 1484; Andrzej i Marcin Świrscy; Wniebowzięcie NMP; AALw, KK 4, k. 447-449.
67. Szczercz – 1397; Jan Tarnowski; A b r a h a m, *Jakub Strępa* s. 33; św. Stanisław; AALw, AV 1, k. 99.
68. Tlumacz – wikary wzm. 20 IV 1485; R o l n y, t. 1, s. 241; św. Anna; AALw, AV 1, k. 87.
69. Trembowla – wzm. 29 II 1396; AGZ III, nr 62; NMP; AALw, KK 5, k. 146.
70. Tuligłowy – wzm. pleban 9 III 1485; R o l n y, t. 1, s. 229; św. Szymon i św. Juda Tadeusz, św. Dorota; P i r a w s k i 133.
71. Tyśmienica – pleban wzm. 30 VI 1484; R o l n y, t. 1, s. 169; św. Mikołaj; AALw, AV 9, wizyt. 1816, k. 3.
72. Uście – 16 V 1579; Mikołaj Mielecki; Trójca Święta; AALw, AV 9, wizyt. 1816, k. 2.
73. Wasieczyn – 1455; dziedzic Ścibor; NMP; P i r a w s k i 141.
74. Winniki – 1543; Trójca Święta; K r ę t o s z, *Organizacja archidiecezji* s. 201.
75. Wołków – pocz. XV w.; św. Maria Magdalena; J. G i e s z c z y Ń s k i, *Parafia rzymsko-katolicka Wołków*, Lwów 1937, s. 8.
76. Wyżniany – 17 VII 1400; Jan i Małgorzata Klusowie; św. Mikołaj; AALw, KK 5, k. 541-542.
77. Zimnawoda – 27 III 1453; Jan Goląbek; św. Katarzyna; P i r a w s k i 127.
78. Złotniki – 16-22 VIII 1459; Michał Wilczek; NMP, święci: Stanisław, Wojciech, Jan Chrzyciel, Mikołaj; AGZ II, nr 90.
79. Zubrza – kościół wzm. 1 VIII 1457; AGZ V, nr 153; NMP; AALw, AV 4 bez pag.
80. Żelechów – 18 III 1426; Stanisław Kay z Milotycz, Jan z Żelechowa, Mikołaj Mściłowski z Streptowa; Nawiedzenie NMP; AALw, AV 1, k. 245.
81. Żółtańce – 6 X 1397; Hanka, ż. Dersława z Żółtańców; AALw, KK 5, k. 445-446; Wniebowzięcie NMP; AALw, AV 1, k. 237.
82. Żuków – 17 VII 1458; Mikołaj; Trójca Święta, NMP; P i r a w s k i 138.
83. Żurawno – 6 II 1488; Jan Chodorowski; Nawiedzenie NMP, święci: Wojciech, Walenty, Kosma i Damian, Katarzyna, Barbara, Dorota, Małgorzata; AALw, KK 5, k. 167-168.
84. Żurów – 1568 (1586)?; Daniłowicze; SGKP XIV, 867; św. Stanisław; AALw, AV 2, k. 102.
85. Żydaczów – 20 X 1387; Władysław Jagiello; NMP; AGZ II, nr 16.
86. Mikołajów – wzm. p. 1600; D l u g o s z 5, 37; św. Mikołaj; AALw, AV 2, k. 129.
87. Kościejów – 21 III 1399 (kaplica); AGZ II, nr 25; 31 X 1430 (parafia); NMP Śnieżna, św. Mikołaj; AALw, AV 11, k. 10.
88. Krotoszyn – kaplica; AGZ II, nr 25; Wszyscy Święci; AALw, AV 1, k. 117.

89. Hanaczów – 16 IV 1399; św. Maria Magdalena; AALw, AV 11, k. 3.

90. Bukaczowce – wzm. 18 II 1542; AALw, KK 4, k. 688; Wszyscy Święci; D ł u g o s z 43.

THE PATROCINIA OF PAROCHIAL CHURCHES IN THE ARCHDIOCESE (OF HALICZ) OF LVOV UNTIL THE END OF THE 16TH CENTURY

S u m m a r y

The paper deals with the problem of patrocina which problem is little known in Poland. The patrocina concern the areas which historically belonged to Poland, the archdiocese of Lvov. According to material based on authorities and studies it was shown against the possibly broadest range throughout 260 years (1340-1599).

The author established the number of parochial centres at 125 (churches and chapels with the rights of a parish), out of which 90 have a particular patrociniū. Including all known main and the so-called contitularis (secondary) patrocina these churches have altogether 164 patrocina. Among them the greatest number constitute saintly patrocina (90), then Marian patrocina (49), trinitarian (22) and angelical (3).

In order to better understand the questions of patrocina the author attempts to present them against the background of the liturgical cult of the Church, the patrocina of Europe, in the diocese of Cracow, and sometimes in Silesia and Greater Poland.

He also attempts to pinpoint the direct motives which decided about the acceptance of a concrete invocation. Very often, especially with the trinitarian and Marian patrocina, it was the common cult of the Church, and with the angelic and saintly patrocina it was the name of their founder, his personal piety and influence that decided about it, as well as the influence of Lvov churches, with the cathedral at their head, the influence of mendicant orders, the patronage of the saints in the Middle Ages and whether the churches were situated by the trade route. Patrocina came to these regions along with the surges of immigrants from Poland, Czechoslovakia and Germany. It was also the local Russians with their customs and piety that contributed to the choice of a patrociniū.

The chronology of the patrocina of parochial churches shows that Marian patrocina were the oldest (The Holiest Virgin Mary, The Nativity of the Holiest Virgin Mary, and the Holiest Virgin Mary of the Snow). Out of trinitarian invocations to the oldest belong: the Holy Trinity, the Holy Cross and the Holy Ghost; out of saintly patrocina: Mary Magdalen, Nicolaus, Stanislaus and All Saints. Starting from the 15th century all the invocations that have been mentioned in the paper are more and more popular.

It turns out that the hitherto studies dealt with the invocations from the period of the 17th - 20th centuries, while the primary patrocina were often different. The documents of churches which the author has studied witness to this. Taking the proper patrocina for that period the paper establishes a new list. At the same time the author bases himself on the archivals of the Lvov archdiocese in Lubaczów and he adds some years to the hitherto accepted dates of the erection of parishes. It is illustrated by the table in the paper.

Translated by Jan Klos